

25. Serczyk W. Na płonącej Ukrainie. Dzieje Kozaczyzny 1648 –1651 / W. Serczyk. – Kraków, 2009. – 348 s.
26. Wisner H. Rzeczpospolita Wazów. Czasy Zygmunta III i Władysława IV / H. Wisner. – Warszawa, 2002. – 408 s.
27. Wójcik Z. Dzikie pola w ogniu. O Kozaczyźnie w dawnej Rzeczypospolitej / Z. Wójcik. – Warszawa, 1968. – 368 s.
28. Wójcik Z. Z dziejów organizacji dyplomacji polskiej w drugiej połowie XVII wieku / Z. Wójcik // Polska służba dyplomatyczna XVI–XVII wieku. – Warszawa, 1966. – S. 231–294.
29. Zarys historii Polski / red. J. Tazbir. – Warszawa, 1979.

Маслак В. И. Проблема независимости Гетманщины середины XVII века глазами современных польских историков

В статье исследуются интерпретации в современной польской историографии одной из ключевых проблем раннемоде́рной украинской государственности – содержали ли политические концепции Б. Хмельницкого идею независимости Гетманщины и в какой степени она была реализована. Проанализировано возникновение новых тенденций в прочтении под этим углом политической программы украинского гетмана, определена степень преемственности между подходами современных историков и историографической традицией.

Ключевые слова: Гетманщина, независимость, польская историография, Богдан Хмельницкий, политические концепции, интерпретация.

Maslak V. I. The Problem of the Hetmanate's Independence in the Eyes of the Contemporary Polish Historians

The article investigates the interpretations in the contemporary Polish historiography the key problem of the early modern Ukrainian history that is whether Bohdan Khmel'nyts'kyi aspired to the independence of Hetmanate and what were his practices in this field. The appearance of the new trends in explaining of the political conception of the hetman are research. Also it is examined the correlation between previous historiographical tradition and today approaches of the scholars.

Keywords: Hetmanate, independence, Polish historiography, Bohdan Khmel'nyts'kyi, political conceptions, interpretation.

УДК 94(477)715

А. В. Кузьменко

**ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ДОСЛІДЖЕНЬ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
КІНЦЯ XVIII – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX ст. У НАУКОВИХ СТУДІЯХ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX ст.**

У статті проведено аналіз праць істориків другої половини XIX – початку XX ст., які розглядали науковий доробок дослідників кінця XVIII – першої половини XIX ст. у контексті студіювання останніми проблематики історії України. Висвітлено творчу та наукову спадщину знакових постатей українського національного руху досліджуваного періоду. Здійснено періодизацію цього періоду та відповідно окреслено наступні два етапи: 1) друга половина – кінець XIX ст.; 2) 90-і роки XIX ст. – початок XX ст. Встановлено, що спорадичні історіографічні розвідки, які торкалися окресленої проблематики, на початок XX ст. поступово перетворювалися на самостійну галузь дослідження.

Ключові слова: українське національне відродження, історичні дослідження, знання з української історії, проблеми історії України, український історіографічний процес, народницька історіографія, національна ідеологія.

Перші кроки в напрямку вивчення наукового доробку дослідників кінця XVIII – першої половини XIX ст., які студіювали проблеми історії України були зроблені вже від середини XIX ст. як самими творцями знань з української історії в цей період, так і їх послідовниками. Їхні історичні праці прямо чи опосередковано (перебуваючи здебільшого під впливом народницьких тенденцій) відображали проблематику досліджень кінця XVIII – першої половини XIX ст. з історії України та розкривали наукову спадщину знакових постатей українського національного руху цього періоду.

На першому етапі цього процесу закономірно виділяються студії П. Куліша [1; 2; 3] та М. Костомарова [4; 5]. Не дивлячись на ідеологічну переорієнтацію авторів цих студій, останні були створені на базі ґрунтовних ідейних і наукових поглядів та знаменували значні досягнення у тогочасній українській історіографії. Вони виконали активну функцію популяризації знань з української історії, сприяючи відокремленню ідентичності українців від інших народів.

Серед представників наступної генерації істориків цього етапу висвітленням творчої та наукової спадщини дослідників української минувшини першої половини XIX ст. займався один із засновників і провідників Київської громади, що активно сприяв утвердженню народницького напрямку в українській історіографії – В. Антонович [6; 7; 8]. Знаменно, що при створенні своїх студій, він стояв на позиціях започаткованої ним наукової школи істориків-документалістів, яка утверджувала пріоритетне значення джерел в історичних дослідженнях.

Помітне місце у вивченні доробку найбільш колоритних постатей українського історіографічного процесу кінця XVIII – першої половини XIX ст. зайняла дослідниця історії України російського походження,

послідовниця школи В. Антоновича – О. Єфименко. Її розвідки присвячені І. Котляревському, М. Максимовичу, Т. Шевченку П. Кулішу, М. Костомарову та ін., більшість з яких були опубліковані впродовж 1880–1890-х рр. в журналі «Киевская старина» [9, с. 406, 408, 410]. Звернемо увагу, що в праці «Малорусское дворянство и его судьба» О. Єфименко вперше після О. Лазаревського зробила спробу розкрити витоки та ґенезу формування українського дворянського стану [10].

Варто відзначити, що наукові оцінки українського історіографічного процесу кінця XVIII – першої половини XIX ст. також мали відображення в літературознавчих працях 1880-х рр. Зокрема, в дослідженнях М. Петрова [11] та М. Дашкевича [12] були започатковані дві головні тенденції щодо вивчення української історичної літератури та національної ідеології на її основі. М. Петров вважав, що українська історична література зазнала впливу зовнішніх чинників, на думку ж М. Дашкевича – вона була доробком національної культурної традиції.

З точки зору історії етнографії, шляхи розвитку досліджень кінця XVIII – першої половини XIX ст. з історії України розглядав О. Пипін у праці «Этнография малорусская», що становила окремих том його «Истории русской этнографии» [13]. Етнографія, за О. Пипінім, набуває значення соціальної науки. Дослідник вважав, що все самотутнє в малоросах звертало на себе увагу, і коли етнографічний інтерес став серйозним літературним питанням, він звичайно розширився з одного боку до наукового вивчення народної старовини, а з іншого – до суспільної постановки питання [13]. Фактично, з нашої точки зору, в дослідженні О. Пипіна етнографія виконує функції історичної науки. Окреслене О. Пипінім коло осіб (І. Срезневський, З. Доленга-Ходаковський, М. Цертелєв, М. Максимович, М. Костомаров та ін.), їх наукова діяльність та головні етапи наукового життя є важливими складовими для вивчення стану знань з української історії зазначеного періоду.

Вирішальним у процесі вивчення проблематики досліджень кінця XVIII – першої половини XIX ст. з історії України став наступний, другий етап, рамки якого ми окреслили 90-ми роками XIX ст. – початком XX ст. Протягом цього етапу українська історична наука досягла власного самовизначення та набула світового рівня. В цей час виникли самостійні історичні інституції: наукові товариства, кафедри в університетах, архівні комісії, історичні часописи. З'явилися ґрунтовні друковані праці, присвячені висвітленню історіографічного доробку дослідників української історії, що належали таким українським авторам як О. Лазаревський [14] та М. Василенко [15; 16; 17]. Останній також здійснив одну з спроб періодизації української історіографії.

Зазначимо, що упродовж цього етапу, першим в українській історіографії почав систематично досліджувати пам'ятки історичної думки кінця XVIII – першої половини XIX ст. яскравий представник «народницької школи» (у ранній період своєї наукової діяльності) О. Лазаревський. Особливий інтерес, з точки зору розв'язання поставлених у даній статті проблем, викликає дослідження ним історичних поглядів та наукового шляху українських істориків, збирачів старовини та історичних публіцистів цього періоду. Цій проблематиці присвячений цикл статей «Прежние изыскатели малорусской старины», де розглянуті недосліджені або малодосліджені постаті та науковий доробок Я. Марковича, батька та сина Полетик, О. Мартоса, О. Марковича [18; 19; 20; 21].

В ряді статей та заміток він доповнив матеріал про названих дослідників, зокрема про Полетик, А. Чепу, М. Білозерського й інших. О. Лазаревський зібрав і перший частково опублікував матеріали з родинних архівів дослідників української старовини («Частная переписка Григория Андреевича Полетики (1750–1784)» [22; 23; 24] та деякі з їх неопублікованих праць. О. Лазаревський перший почав публікувати так звані історично-правові записки «про права малоросійського дворянства» (В. Полетики та А. Чепи) [25; 26]. Велика заслуга дослідника саме в тому, що він звернув увагу читаючої публіки та фахівців на неоцінений до цього часу внесок дослідників української старовини кінця XVIII – першої половини XIX ст. у справу становлення української історіографії та формування історичної свідомості, частково показав громадсько-політичне значення їх діяльності.

Проблеми формування української історичної думки в кінці XVIII – першій половині XIX ст. присвячені публікація В. Горленка «Из истории южно-русского общества начала XIX века (Письма В.И. Чарныша, А.И. Чепы, В.Г. Полетики и заметки к ним)» [27, с. 41-45] та окрема збірка «Южно-русские очерки и портреты». В них автор докладно висвітлює суспільні ідеали «малоросійських патріотів», які цілком справедливо вважали історичні дослідження української старовини важливою патріотичною справою. В. Горленко показав процес формування приватних архівів, підготовки матеріалів для роботи над синтетичним курсом з історії України, частково розкрив процес підготовки та написання історико-правових трактатів про права малоросійської шляхти (А. Чепи, В. Чарниша, В. Полетики) [27, с. 41-45].

В свою чергу, післямова до першої публікації В. Горленка присвячувалась історії виявлення, застосовування в науковій і художній літературі та проблемі авторства «Истории Русов». Цінність студій В. Горленка полягала у тому, що він проаналізував, як досліджувалась «История Русов» в українській та російській історіографії (на прикладі праць Д. Бантиш-Каменського, Г. Карпова, С. Соловйова, М. Максимовича, М. Костомарова, О. Лазаревського), та показав її вплив на М. Гоголя, І. Срезневського, Т. Шевченка, П. Куліша, М. Костомарова, Є. Гребінку, М. Маркевича [27, с. 69-76]. Зазначимо, що В. Горленко хоч і перебував під впливом ідей народницької історіографії, стосовно «демократичних початків» української історії, проте зумів об'єктивно подати образ «любителей старовини» першої половини XIX ст., показати їх дослідницьку лабораторію та оцінити значення їх історичних дослідів з історії України.

Впродовж другого етапу народники зібрали і опублікували значні архівні матеріали, що висвітлювали специфіку інтеграції козацької верхівки до загальноімперських інституцій та владних структур, а також видали ряд студій присвячених цій проблематиці. Так, М. Стороженко описував історичну долю козацтва

[28; 29; 30; 31; 32], Д. Міллер досліджував процес перетворення козацької старшини на російське дворянство [33; 34; 35; 36].

Пізніше, усапудкувавши народницьку історичну концепцію, продовжив традицію своїх попередників М. Грушевський. Ідучи шляхом пошуку нової парадигми, історик ввів до традиційної народницької історіографії значні зміни, під впливом яких вона поступово трансформувалася в неонародницьку, а самі погляди історика перейшли на позиції державницької школи [37; 38; 39; 40; 41]. Значимим досягненням у вивченні комплексу завдань, поставлених у даній статті була праця М. Грушевського «Развитие украинских изучений в XIX в. и раскрытие в них основных вопросов украиноведения» [42]. Зосередившись на проблемах розвитку українознавства, М. Грушевський тісно пов'язував діяльність творців знань з історії України продовж зазначеного періоду з рухом так званих антикваріїв – збирачів історичних пам'яток, матеріалів української етнографії та фольклору. Результатом їх наукового доробку в українській історіографії визначний український історик вважав появу таких напрямків, як етнографія та фольклористика. М. Грушевський також вперше простудіював вплив романтичних тенденцій на процес українського культурно-національного відродження.

Варто звернути увагу, що першим помітив вади народницької філософії історії, обмеженість в оцінках ролі національної еліти в історичній ретроспективі та в загальних рисах показав нові підходи в її дослідженні М. Драгоманов. Розуміння драгоманівської філософії історії України дає нам можливість адекватно оцінити його концепцію історичного значення українського нобілітету та в цьому контексті, специфіки української історичної думки кінця XVIII – першої половини XIX ст. [43; 44; 45; 46; 47]. На наш погляд, важливою заслугою М. Драгоманова було те, що він побачив поза соціально-класовими інтересами національної еліти громадську позицію найбільш передових її представників, яка, на думку українського мислителя, співпадала з прогресивними тенденціями європейського розвитку. Зауважимо, що саме ця позиція за великим рахунком й знайшла відображення у історичних працях українських патріотів.

Значна кількість розвідок, що відносяться до другого етапу – праці Г. Карпова [48], В. Срезневського [49], М. Каманіна [50], О. Грушевського [51], М. Сумцова [52], – присвячена історичній спадщині окремих діячів українського історіографічного руху першої половини XIX ст. В цих студіях визначено життєвий шлях та науковий доробок І. Срезневського, О. Бодяньського, М. Гоголя, М. Костомарова, виділено універсальний характер їх наукової діяльності. Згадані знакові постаті українського національного відродження розглянуті не лише як краснезнавці, етнографи, мовознавці, літератори, але й як історики та представники суспільної думки.

Початок XX ст. знаменувався ускладненням форм самосвідомості історичної науки: окремі, спорадичні історіографічні розвідки поступово перетворювалися на самостійну галузь дослідження. До наукового обігу вводилися терміни «історія історичних вивчень», «історія малоруської історіографії», «малоруська історіографія». Зростав ідейний рівень історіографічних робіт, які з більш прогресивних наукових позицій розкривали проблематику студій кінця XVIII – першої половини XIX ст. з історії України.

На кінець другого етапу процес кристалізації історіографічних досліджень в окрему галузь дослідження також був пов'язаний зі створенням перших схем українського історичного та історіографічного процесів М. Грушевським [53; 54; 55], визначенням предмета історіографічних вивчень, розвитком термінологічних засобів. В цілому ж, можемо констатувати, що впродовж двох вищезазначених етапів у вивченні проблематики досліджень кінця XVIII – першої половини XIX ст. з історії України переважали народницькі тенденції.

Джерела та література

1. Куліш П. Книга о ділах народа українського і славного війська козацького запорозького / П. Куліш // Кирило-Мефодіївське товариство: Зб. док. і матеріалів: У 3 т. – К.: Наук. думка, 1990. – Т. 2. – С. 66-80.
2. Куліш П. Українофилам / П. Куліш // Записки Українського Наукового товариства в Києві. – К., 1911. – Кн. 8. – С. 65-73.
3. Куліш П. Записки о Южной Руси: В 2-х т. / П. Куліш. – К.: Дніпро, 1994. – Т. 1-2. – 719 с.
4. Костомаров М.І. Дві руські народності / М.І. Костомаров // Руська історична бібліотека. Історичні монографії. – Тернопіль, 1888. – Т. 2. – С. 189-213.
5. Костомаров М.І. Книга битія українського народу / М.І. Костомаров // Вивід прав України / М. Грушевський, І. Франко, М. Костомаров та ін. – Львів: Слово, 1991. – С. 50-58.
6. ІР НБУВ, ф. І, спр. 7920, 2 арк.
7. Антонович В.Б. Н.И. Костомаров, как историк / В.Б. Антонович // Киевская старина. – 1885. – № 5. – С. XXXII-XXXIII.
8. Антонович В. Коротка історія козащини: З ілюстраціями і картою України / В. Антонович. – К.: Україна, 1991. – 157 с.
9. Смолий В.А. А.Я. Ефименко: очерк жизни и научного творчества / Сост. и авт. ист.-биогр. очерка В.А. Смолий; примеч. Н.Н. Яковенко // Ефименко А.Я. История украинского народа. – К.: Лыбидь, 1990. – 512 с.
10. Ефименко А. Малорусское дворянство и его судьба / А. Ефименко // Южная Русь: очерки, исследования и заметки: В 2 т. – СПб., 1905. – Т. 1. – С. 145-200.
11. Петров Н.И. Очерки истории украинской литературы XIX ст. / Н.И. Петров – К.: Типограф. О. Давиденко, 1884. – 457 с.
12. Дашкевич Н.П. Отзыв о сочинении Г. Петрова «Очерки истории украинской литературы» / Н.П. Дашкевич // Отчёт о XXIX присуждении наград гр. Уварова. – СПб., 1888. – С. 37-301.
13. Пыпин А.Н. История русской этнографии: В 3 т. / А.Н. Пыпин – СПб., 1891. – Т. 3. Этнография Малороссии. – 426 с.
14. Лазаревский А. Описание старой Малороссии / А. Лазаревский. – СПб., 1891. – 244 с.
15. Василенко Н.П. К истории малорусской историографии и малорусского общественного строя / Н.П. Василенко // Киевская старина. – 1894. Ноябрь. – № 11. – С. 242-270.
16. Василенко Н.П. О.М. Бодянский и его заслуги для изучения Малороссии / Н.П. Василенко. – К., 1904. – 231 с.
17. Василенко М.П. Г.Н. Теплов і його «Записка о неурядках в Малороссии» / М.П. Василенко // Записки Українського наукового товариства в Києві. – 1912. – Т. 9. – С. 13-23.

18. Лазаревский А. Прежние изыскатели малорусской старины: Яков Михайлович Маркович / А. Лазаревский // Киевская старина. – 1894. – № 12. – С. 349-387.
19. Лазаревский А. Отрывки из семейного архива Полетик / А. Лазаревский // Киевская старина. – 1891. – Кн. IV. – С. 112-124.
20. Лазаревский А. Догадка об авторѣ «Исторіи Русовъ». Отрывки изъ семейного архива Полетикъ / А. Лазаревский // Киевская старина. – 1891. – № 4. – С. 97-116.
21. Лазаревский А. Прежние изыскатели малорусской старины. А.Н. Мартос / А. Лазаревский // Киевская старина. – 1895. – № 2. – С. 78-99.
22. Частная переписка Григория Андреевича Полетики (1750-1784) // Киевская старина. – 1893. – № 3-6, 10, 11.
23. Частная переписка Григория Андреевича Полетики (1750-1784) // Киевская старина. – 1894. – № 4, 6, 10.
24. Частная переписка Григория Андреевича Полетики (1750-1784) // Киевская старина. – 1895. – № 5-8.
25. Полетика В.Г. Записка о начале, происхождении и достоинстве Малороссийского дворянства / В.Г. Полетика // Киевская старина. – 1893. – № 1. – Приложение. – С. 3-14.
26. Записка о преимуществах чинов малороссийских. Сочинена по препоручению г. малороссийского полтавского маршала Василия Ивановича Чарныша статским советником Андрианом Чепою. 1809 года февраля, 18 дня / А. Чепа // Киевская старина. – 1897. – № 4-5. – Приложение. – С. 23-39.
27. Горленко В. Из истории южно-русского общества начала XIX века (письма В.И. Чарныша, А.И. Чепы, В.Г. Полетики и заметки к ним) / В. Горленко // Киевская старина. – 1893. – № 1. – С. 41-76.
28. Стороженко Н. К истории малороссийских казаков в конце XVIII и в начале XIX в. / Н. Стороженко // Киевская старина. – 1897. – № 4. – С. 124-156.
29. Стороженко Н. К истории малороссийских казаков в конце XVIII и в начале XIX в. / Н. Стороженко // Киевская старина. – 1897. – № 6. – С. 460-483.
30. Стороженко Н. К истории малороссийских казаков в конце XVIII и в начале XIX в. / Н. Стороженко // Киевская старина. – 1897. – № 10. – С. 115-131.
31. Стороженко Н. К истории малороссийских казаков в конце XVIII и в начале XIX в. / Н. Стороженко // Киевская старина. – 1897. – № 11. – С. 143-156.
32. Стороженко Н. К истории малороссийских казаков в конце XVIII и в начале XIX в. / Н. Стороженко // Киевская старина. – 1897. – № 12. – С. 332-350.
33. Миллер Д. Очерки из истории и юридического быта старой Малороссии. Превращение казацкой старшины в дворянство / Д. Миллер // Киевская старина. – 1897. – № 1. – С. 1-31.
34. Миллер Д. Очерки из истории и юридического быта старой Малороссии. Превращение казацкой старшины в дворянство / Д. Миллер // Киевская старина. – 1897. – № 2. – С. 188-220.
35. Миллер Д. Очерки из истории и юридического быта старой Малороссии. Превращение казацкой старшины в дворянство / Д. Миллер // Киевская старина. – 1897. – № 3. – С. 351-374.
36. Миллер Д. Очерки из истории и юридического быта старой Малороссии. Превращение казацкой старшины в дворянство / Д. Миллер // Киевская старина. – 1897. – № 4. – С. 1-47.
37. Грушевський М.С. З бжучої хвилі. Статті і замітки на теми дня. 1905-1906 рр. / М.С. Грушевський. – К., 1906. – 127 с.
38. Грушевський М. Українська історіографія і Микола Костомаров / М. Грушевський // Літературно-науковий вісник. – 1910. – № 5. – С. 209-225.
39. Грушевський М. З політичного життя старої України / М. Грушевський. – К., 1918. – 136 с.
40. Грушевський М. На порозі нової України / М. Грушевський. – К., 1918. – 125 с.
41. Грушевський М.С. Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства / М.С. Грушевський // Пам'ятки України. – 1991. – № 3. – С. 4-7.
42. Грушевський М. Развитие украинских изучений в XIX в. и раскрытие в них основных вопросов украиноведения / М. Грушевський // Украинский народ в прошлом и настоящем. – СПб., 1914. – Т. 4. – С. 1-37.
43. Драгоманов М. Вольный Союз – Вільна Спілка. Опыт украинской политико-социальной программы / М. Драгоманов. – Женева, 1884. – 38 с.
44. Драгоманів М. Пропалий час: українці під Московським царством (1654-1876) / М. Драгоманів ; Передм. М. Павлика. – К. : Серп і Молот, 1918. – 40 с.
45. Драгоманів М. Шевченко, українофіли й соціалізм / М. Драгоманів ; Передм. І. Франка. – Львів : Літерат.-наук. бібліотека, б. р. – 72 с.
46. Драгоманов М. Листи на Наддніпрянську Україну / М. Драгоманов // Драгоманов М.П. Літературно-публіцистичні праці: В 2 т. – К. : Наук. думка, 1970. – Т. 1. – 513 с.
47. Драгоманов М.П. Что такое украинфильство? / М.П. Драгоманов ; Упоряд. Р.С. Міщук // Драгоманов М.П. Вибране («... мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні»). – К. : Либідь, 1991. – С. 430-455.
48. Карпов Г. Костомаров как историк Малороссии / Г. Карпов. – М., 1871. – 179 с.
49. Срезневский В.И. Из первых лет научно-литературной деятельности И.И. Срезневского 1831-39 / В.И. Срезневский // Журнал Министерства народного просвещения. – СПб., 1898. – № 1. – С. 1-39.
50. Каманин Н. Научные и литературные произведения Н.В. Гоголя по истории Малороссии / Н. Каманин. – К., 1902. – 206 с.
51. Грушевский А. Из харьковских лет Н.И. Костомарова / А. Грушевский // Журнал Министерства народного просвещения. – СПб., 1908. – № 3. – С. 233-296.
52. Сумцов Н.Ф. Харьковский период научной деятельности И.И. Срезневского / Н.Ф. Сумцов // Памяти Измаила Ивановича Срезневского. – Пгр., 1916. – Кн. 1. – С. 69-93.
53. Грушевський М. Розвиток українських досліджень у XIX столітті і вияви у них основних питань українознавства / М. Грушевський // Український історик. – 1989. – Число 1-3. – Т. 26. – С. 82-91.
54. Грушевський М. Розвиток українських досліджень у XIX столітті і вияви у них основних питань українознавства / М. Грушевський // Український історик. – 1989. – Число 4. – Т. 26. – С. 60-68.
55. Грушевський М. Розвиток українських досліджень у XIX столітті і вияви у них основних питань українознавства / М. Грушевський // Український історик. – 1990. – № 1-4. – Т. 26. – С. 28-44.

Кузьменко А. В. Освещение проблематики исследований по истории Украины конца XVIII – первой половины XIX в. в научных студиях второй половины XIX – начала XX в.

В статье проведен анализ трудов историков второй половины XIX – начала XX в., которые рассматривали научный потенциал исследователей конца XVIII – первой половины XIX в. в контексте изучения последними проблематики истории Украины. Освещены творческое и научное наследие знаковых фигур украинского национального движения исследуемого периода. Осуществлена периодизация и обозначены следующие два этапа: 1) вторая половина – конец XIX в.; 2) 90-е годы XIX в. – начало XX в. Установлено, что спорадические историографические разведки, которые касались этой проблематики, к началу XX в. постепенно превращались в самостоятельную область исследования.

Ключевые слова: украинское национальное возрождение, исторические исследования, знания по украинской истории, проблемы истории Украины, украинский историографический процесс, народническая историография, национальная идеология.

Kuzmenko A. V. Coverage problems research on the history of Ukraine's end XVIII – first half of the nineteenth century in research studies late nineteenth – early twentieth century

The paper analyzes the works of historians of the late nineteenth – early twentieth century, who saw scientific research achievements late XVIII – early XIX century in the context of the study of the history of Ukraine in recent issues. Deals with the creative and scientific heritage of the iconic figures of the Ukrainian national movement study period. Done this period and the periods outlined under the following two steps: 1) the second half – the end of the nineteenth century; 2) 90 years of the nineteenth century – beginning of XX century. Established that sporadic historiographical research which touch issues outlined at the beginning of the twentieth century gradually transformed into an independent branch of study.

Keywords: Ukrainian national revival, historical research, knowledge of Ukrainian history, problems of history of Ukraine, Ukrainian historiography process, Populist historiography, the national ideology.

УДК 94(477.83.86)

Л. І. Шологон

ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО РУХУ УКРАЇНЦІВ ГАЛИЧНИНИ 1848–1914 рр. В ПРАЦЯХ РАДЯНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДНИКІВ

У статті аналізуються праці радянських та українських зарубіжних дослідників присвячені джерелам з історії національно-культурного руху українців Галичини впродовж 1848–1914 рр. Чимало серед них опублікованих збірників документів, публіцистичних творів, спогадів, листів тощо. Заслуговують уваги також джерелознавчі праці, присвячені аналізу змісту матеріалів окремих архівних фондів, періодичних видань різного спрямування, що видавалися у другій половині XIX – початку XX ст. Переважна більшість із джерел, що досліджені, відклалися у процесі діяльності українських літераторів впродовж зазначеного часового проміжку.

Ключові слова: історіографія, радянські вчені, українські зарубіжні дослідники, національно-культурний рух

Упродовж другої половини XIX – початку XX ст. відклався величезний пласт джерел з історії національно-культурного руху українців Галичини зазначеного часового проміжку. Частиною як офіційних, так і особових джерел з цієї проблематики опублікували та проаналізували дослідники кінця XIX – першої третини XX ст., науковці міжвоєнного періоду, сучасні українські вчені тощо. Радянська та українська зарубіжна історіографія також зробили свій внесок у справу публікації та вивчення джерел з історії національно-культурного руху краю другої половини XIX – початку XX ст. На наш погляд, сьогодні він потребує нового прочитання, дослідження та належної оцінки.

Обрана тема не залишилася поза увагою дослідників. Окремі її аспекти стали об'єктом уваги сучасних науковців, зокрема, Галини Сварник [1], Мирослава Романюка, Марії Галушко [2], Володимира Качкана [3], Ірини Колесник [4], Олексій Яся [5] тощо. Однак повного висвітлення вона ще не отримала в українській історіографії.

Метою статті є аналіз наукових праць радянських та українських зарубіжних вчених, присвячених джерелам з історії національно-культурного руху українців Галичини другої половини XIX – початку XX ст.

Загалом, радянська історіографія зосередилася, в основному, на публікації та тлумаченні матеріалів з соціально-економічної історії, дослідженні революційно-визвольного руху тощо. Хоча в цей час з'явилося ряд праць, присвячених зазначеній проблематиці. Зокрема, працівниками Львівської наукової бібліотеки імені Василя Стефаника АН УРСР, 1979 р., було опубліковано опис рукописів архіву Маркіяна Шашкевича, що зберігався у фондах цієї наукової установи [6]. Він надав можливість дослідникам отримати коротку інформацію про зміст оригінальних творів громадського діяча та письменника, його листів, біографічних матеріалів тощо. Безперечно, така розвідка мала важливе джерелознавче значення та дещо полегшувала працю науковців, що працювали з матеріалами архіву М.Шашкевича. Не менше змістовної інформації можна було отримати із статей Ярослава Дашкевича "Архів Івана Франка" [7], Ігоря Гирича "Документи